

USKALI MÄKI

Metodologisen kirjallisuuden uusin aalto

Vaikka kansantaloustiedettä on vaikea väittää kovin tietoiseksi itsestään, sillä on aika ajoin tapana kääntyä itseensä ja asettaa omaa identiteettiään ja menettelytapojensa oikeutusta koskevia kysymyksiä. Erilaiset vastaukset niihin ovat nostattaneet meheviä periaatekiistoja esimerkiksi kansantaloustieteen suhteesta muihin yhteiskuntatieteisiin; tai talousteorian suhteesta *laissez faire* -periaatteeseen ja myöhemmin aktiiviseen interventiopolitiikkaan; tai *homo oeconomicus* -käsitteen oikeutuksesta ja myöhemmin yleisesti »ole-tusten realistisuudesta»; tai aivan yleisellä tasolla kansantaloustieteelliselle tutkimukselle soveliaasta metodista. Kiinnostus tämän tyyppisiin ongelmiin on yleensä ollut suhdanneluonteista ja sen taustalla näkyy usein jo tapahtuneita tai odotettavissa olevia muutoksia talousteoriassa, tutkimusmenetelmissä, empiirisessä evidenssissä, koulukuntien voimasuhteissa tai kansantaloustieteen ja muun yhteiskunnan suhteissa. Keskustelun aaltomaisuudesta johtuu, että ongelmien ratkaisuyritykset ovat useimmiten jääneet pahasti puolittiehen.

Näinä vuosina keskustelussa on jälleen korkeasuhdanteen vuoro: kansantaloustieteessä on meneillään jonkinlainen metodologisen kirjallisuuden tulva. Yllykkeeksi sille on helppo osoittaa itse tieteen tila monenlaisine tyytymättömyyden oireineen, jotka ovat saaneet monet puhumaan kansantaloustieteen »kriisistä». Olipa tällaisen sanan käyttö aiheellista tai ei, itsetutkiskelun tarve on selvästi ilmassa. Toi-

sen metodologista kirjoittelua ruokkivan tekijän muodostavat tieteenfilosofiassa esiintyneet voimakkaat muutostendenssit, jotka antavat ekonomisteille sekä aiheen punnita uudelleen tieteesä itseymmärryksen vakiintuneita kaanoneita että uusia välineitä periaateongelmiensa muotoilemiselle ja ratkaisemiselle. Metodologisen uusviljelyn sato on kirjava, kuten seuraavat poiminnot viime vuosikymmenen puolivälin jälkeen ilmestyneestä kirjallisuudesta osoittavat. Jokseenkin kaikkia niitä yhdistää pyrkimys vallata takaisin kansantaloustieteen kadotettu metodologinen identiteetti — joko restauraation, reformin tai revolution hengessä.

»Taudinkuvaan» kuuluvat tietenkin kansantaloustieteen nykytilaa ja mennyttä kehitystä luotaavat selvitykset. Ne ovat usein saaneet enemmän tai vähemmän voimakkaita vaikutteita filosofien uudemmas-ta tieteen kehitysdynamiikkaa koskevasta keskustelusta. *Thomas Kuhnin* teoriaa paradigmoista ja tieteellisistä kumouksista on sovellettu esimerkiksi »keynesiläisen kumouksen» analyysiin (*Mehta 1977*) ja kriittiseen selvitykseen valtavirtataloustieteen tilasta (*Ward 1975*). *Imre Lakatosin* tieteellisten tutkimusohjelmien metodologiaa on niinkään käytetty sekä menneen että nykyisen valaisemiseen, antamaan käsitteellistä ryhtiä esimerkiksi kiistoille yrityksen teoriasta ja *Leontief*-paradoksista (*Latsis 1976*). Metodologisen ajattelun veteraani *Terence Hutchison* on viime vuosina jälleen aktivoitunut ja neuvotto-

muuden uusien oireiden motivoimana pohjittu taloustieteellisen tiedon rajoja (*Hutchison* 1977) sekä tulkinnut uudelleen kansantaloustieteen historian keskeisiä vaiheita ja samassa yhteydessä problematisoinut vaihtoehtoisia historiografisia selityshakkoja (*Hutchison* 1978).

Luonteenomainen aines viime vuosien keskusteluissa on ollut »vääräoppisten» traditioiden henkiinherättely ja niiden metodologisten perusteiden selvittely. *Hutchisonin* uusin esseekokoelma (*Hutchison* 1981) paneutuu suureksi osaksi tähän teemaan. Marxilaisten lähinnä saksaksi käymä laaja keskustelu teorianmuodostuksen ja selittämisen metodista on saanut englanninkieliset kontribuutionsa (esim. *Sayer* 1979). Yhdysvalloissa voimistunut uusitavaltalainen suunta on kiivaasti etsinyt metodologista identiteettiään »apriorismin» ja essentialismin maisemista (ks. esim. *Dolan* 1976). Sama etsimisen vimma luonnehtii sikäläisiä uusinstitutionalisteja, joilla on taipumusta kallistua aivan päinvastaiseen suuntaan, jyrkähkään empirismiin ja pragmatismiin (esim. *Samuels* 1981). Molempien viimeainittujen pyrintöihin on keskeisesti kuulunut kriittisen kontrastin rakentaminen »oikeaoppisen» valtavirtataloustieteen suuntaan myös metodologisten lähtökohtien suhteen (institutionalismien osalta ks. *Ward* 1975, *Dopfer* 1976, *Arndt* 1979). Marxilainen suunta näyttää tässä suhteessa jonkin verran itseriittoi- semmalta.

Markkinat ovat avautuneet myös yksittäisten ekonomistien retrospektiivisille esseekokoelmille (esim. *Machlup* 1978, *Buchanan* 1979; edellisen arvostelu ks. KA 3/1980). Metodologian klassikkojen julkaiseminen uudelleen on toistaiseksi rajoittunut muutamaan poimintoon eräässä kirjavassa kokoelmassa (*Hahn & Hollis* 1979) sekä itävaltalaisen suunnan joidenkin kan-

tateosten uusintapainoksiin (*Kirzner* 1976, *Mises* 1981).

Vaikka kansantaloustieteen väitetty kriisi onkin yleensä liitetty lähinnä makroteoriaan, metodologisen kirjoittelun painopiste on viime vuosinakin ollut perinteiseen tapaan mikrotaloustieteessä. Mutta makrotaloustieteen metodologisten periaatekysymysten pohdinta lienee lisääntynyt myös suhteellisesti. Yleisluontoisten selvitysten — joita sisältyy eräisiin jo mainittuihin tai vielä mainittaviin teoksiin — lisäksi on tarkasteltu esimerkiksi makroteorian sovellusalueen spesifioinnin ongelmaa (*Pekkarinen* 1978) ja makrotaloudellista kausaatiota (*Hicks* 1979).

Asiaan tietysti kuuluu, että keskustelun jo jonkin aikaa vellottua esiintyy pyrkimyksiä jäsentää sen asetelmia ja tuloksia tiiviiseen ja suhteellisen helpotajuiseen muotoon. Vaikka oppikirjan ja keskustelupuheenvuoron rajaa metodologian yhteydessä on arveluttavaa piirtää, lienee joitakin teoksia lupa pitää ensisijaisesti alkeisoppikirjoina (*Dyke* 1981, *Wandén* 1981).

Keskusteluissa esillä olevasta tematiikasta ja sen käsittelytavoista on syytä antaa kouriintuntuvampi käsitys esittelemällä ja arvostelemalla hieman laajemmin kolmea lajinsa tyypillistä edustajaa. Tarkoitusta palvelevat *Mark Blaugin Methodology of economics* (1980), *Homa Katouzianin Ideology and method in economics* (1980) ja *Ian Stewartin Reasoning and method in economics* (1979). Kaikki ne kattavat suhteellisen laajoja alueita metodologisen ongelmiston koko skaalasta. Kukaan on huolissaan kansantaloustieteen nykyisestä tilasta, eritoten teorian ja empirian höltyneestä suhteesta. Kirjojen lähestymistavat ja tulokset kuitenkin poikkeavat kiinnostavalla tavalla toisistaan. Hieman karkeistaen ilmaisten *Blaug* on

selvästi restauraation asialla, *Stewart* tarjoaa harkittua reformia ja *Katouzianin* mielessä väikky lopulta varsin epämääräiseksi jäävä revoluutio. Kirjojen lähempi tarkastelu tuo esiin myös muuta metodologista kirjoittelua vaivaavia puutteita, jotka pyrin lopuksi jäsentämään opastukseksi tulevalle keskustelulle ja tutkimukselle.

*

Blaugin kirjan alaotsikko »or how economists explain» on harhaanjohtava, sillä selittämisen kysymyksiä ei juurikaan käsitellä eikä teos ensisijaisesti ole deskriptiivinen selvitys taloustieteilijöiden tekemisistä. Painopiste on sen sijaan teorioiden ja hypoteesien testaamisen ja valinnan ongelmassa. Onnistuneempi alaotsikko saattaisi olla »or how economists should select among competing explanations», joka toisi esille myös teoksen voimakkaasti normatiivisen otteen.

Blaugin teos poikkeaa monista edeltäjistään sikäli, että siinä ei pyritä vakiintuneiden tutkimuskäytäntöjen ja teorioiden jälkikäteiseen oikeuttamiseen, vaan ennalta omaksuttujen metodologisten normien nojalla nuo käytännöt ja niiden intellektuaaliset tuotteet asetetaan ankaran kritiikin piinapenkkiin. Ja vikaa löytyy nimenomaan ekonomistien tutkimuskäytännöistä. *Blaugin* mielestä oppikirjojen johdannaisissa tai alkuluvuissa kanonisoidut metodologiset katsomukset ovat yleensä moitteettomia, mutta vika on siinä, että taloustieteilijöiden aktuaaliset menettelytavat poikkeavat näistä julistuksista: sanat ja teot eivät pidä yhtä.

Kirjassa on neljä osaa: lyhyt katsaus viime aikojen tieteenfilosofiaan, pitempi katsaus kansantaloustieteen metodologian historiaan, metodologisia arvioita neoklassisen »tutkimusohjelman» generoimista teorioista sekä lyhyt päätösosa. *Karl Popper*

on teoksen sankari, jonka falsifikationistiseen oppirakennelmaan *Blaug* ehdottomasti sitoutuu: teorioiden on oltava empiirisesti kumoutuvia ja niitä on jatkuvasti pyrittävä kumoamaan. Kutakuinkin kaikkia käsiteltäviä tieteenfilosofiaa ja kansantaloustieteen metodologeja sekä neoklassisia talousteorioita punnitaan popperilaisin punnuksin. Tämä perustelemattomaksi jäävä *a priori* sitoutuminen saa paikoin päätöksen piirteitä. Niinpä *Blaug* esimerkiksi uskoo, että jos *Hollis* ja *Nell* (1975) vain olisivat lukeneet riittävästi *Popperia*, he olisivat tulleet toisiin mietteisiin ja kaihtaneet rationalistista essentialismiaan.

Blaugin esitys viime vuosien yleisestä tieteenfilosofiasta on suhteellisen virheetön, mutta se voisi paremmin kattaa relevantteja keskustelukulkuja, semminkin kun mukana on runsaasti vähemmän relevanttia materiaalia kirjan myöhempien osien kannalta. Selvä puute on sankarin kivettäminen jalustalleen: *Popperia* lainataan ahkerasti noin 40 vuoden ajalta ottamatta juurikaan huomioon, että tämän näkemykset ovat eräissä suhteissa huomattavastikin muuttuneet ja kehittyneet.

Kansantaloustieteen metodologian selektiivistä historiaa — *J. S. Millistä Friedmaniin* ja uusinstitutionalisteihin — *Blaug* kirjoittaa jälleen popperilaisin mittapuun. Jälkiviisauden synty on lähellä, mutta jakso on kuitenkin kirjan antoisimpia, ei vähiten siksi että tällaisia katsauksia ei juuri ole tarjolla. Jakson opetus on se, että kansantaloustieteessä on ajaututtu metodologisiin ajattelutapoihin, jotka sekä omistautuvat suojelemaan hallitsevaa teoriaa että ovat hedelmättömyyteen saakka sallivia vallalla olevan tutkimustavan sisällä.

Hyvinvointiteorian kysymyksiä käsittelevässä jaksossa *Blaug* puolustaa teesiä kansantaloustieteen arvovapaudesta, mut-

ta käyttää hyväkseen aivan liian paljon retoriikkaa ja aivan liian vähän syvällistä analyysia — kuten näissä yhteyksissä yleensäkin on tapana. Kirjan pääajatuksen kannalta tärkeä on Blaugin — ei mitenkään originelli — vihaus, että syitä vastahakoisuudelle kriittiseen testaamiseen on usein aihetta etsiä yhteiskuntapoliittisista arvoasettamuksista.

Kunnollisen analyysin makuun päästään kirjan kolmannessa osassa, jossa Blaug pyrkii falsifikationismin kriteerein osoittamaan metodologisia puutteita mm. kuluttajan ja yrityksen teoriassa, yleisessä tasapainoteoriassa, *Heckscher-Ohlinin* teoriassa sekä pääoma- ja monetarismikiistoissa. Kaikkia näitä vaivaa Blaugin enemmän tai vähemmän se, että empiirisestä testattavuudesta ja kriittisistä testausyrityksistä ei ole riittävästi pidetty huolta. Tämä ei kuitenkaan anna aihetta neoklassismin hylkäämiseen, sillä sen kilpailijoilla on hänen mielestään vielä huomattavat edellytykset täyttää popperismin kriteerit. Blaugin teesi on, että vaikka falsifikationismi on jo raivannut tiensä oppikirjojen alkulehdille, sen voitto on vielä viemättä päätökseen: ekonomistien on aika ryhtyä ottamaan se täydestä myös käytännössä.

Vaikka kullekin teorialle tai kiistalle omistetaan varsin suppea sivumäärä, tuloksena on parhaimpia yrityksiä soveltaa Popperin standardeja kansantaloustieteen. Kyseessä on mielestäni kirjan kiinnostavin osa. Silti en ole valmis yhtymään sen johtopäätöksiin, en liioin premissihin. Blaugin tarkoituksena on ollut ohjata neoklassikkoja lähemmäs »tieteellisen metodin» soveltamista ja siten viedä terää pois vielä kauempana falsifikationismin ihanteista olevien vaihtoehtoeconomistien kritiikiltä. Mutta en voi välttyä aavistuksesta, että neoklassikot jättävät Blaugin ve-

toimukset (»teoissa») huomiotta ja että neoklassismin kriitikot saavat näin vain vahvistusta kritiikilleen. Tästä olisi toisaalta vaikea vetää mitään selkeitä johtopäätöksiä, sillä ei ole mitenkään itsestään selvää, että Popper — varsinkaan Blaugin tulkitsemana — olisi onnistunut tavoittamaan »tieteellisen metodin» universaalit ja niin muodoin myös kansantaloustieteen soveltuvat ydinpiirteet. Tieteenfilosofien keskuudessa Popper ei ole lainkaan sellainen muotiteoreetikko kuin joissakin erityistieteissä.

*

Iranilaissyntyinen Homa Katouzian antaa reipasotteisessa kirjassaan Blaugia vääjämättömän luonnehdinnan kannattamalleen Popperin metodologialle ja korostaa sen ja loogisen positivismin eroja. Tieteellisen metodin popperilaisiksi määreiksi tulevat rohkeus ja kriittisyys ja muut vastaavalliset yleisluontoiset piirteet. Loogista positivismia Katouzian taas — varsin kiistanalaisesti — pitää »positiivisen taloustieteen» julkilausuttuna, »virallisena» metodologisena perustana. Ja Blaugin tapaan Katouzian väittää, etteivät ekonomistit noudata omia julistuksiaan. Kirjan filosofisen argumentin johtopäätös sanoo, että neoklassinen mikrotalousteoriat, erityisesti kuluttajan teoria, on empiirisesti tyhjä, falsifioitumaton.

Katouzian ei ole parhaimmillaan filosofisessa analyysissa, argumentaatioketjuun jää monta huolimattomasti muotoiltua lenkkiä. Erityisen epäonnistunut on yritys osoittaa »puhtaan filosofian maaperällä» looginen positivismi loogisesti inkonsistentiksi. Kansantaloustieteen metodikeskusteluihin ja yleiseen tieteenfilosofiaan liittyvät historialliset taustateemat hän hahmottelee Blaugia paljon huolimattomammin, joskin paikoin myös omaperäisemmin.

Mutta ote paranee huomattavasti, kun Katouzian ryhtyy etsimään kausaalista selitystä ekonomistien kritiikittömyydelle ja katkokseksi teorian ja todellisuuden välillä. Kirjan provokatiivinen sosiologinen argumentti sanoo, että akateemisen ekonomistiyhteisön sosiaaliseen dynamiikkaan sisältyy piirteitä, jotka panevat sen jäsenet tavoittelemaan jotakin muuta kuin totuutta falsifioituvien hypoteesien muodossa. Katouzian kehittää tämän argumentin premissiksi »akateemisen ammattikunnan sosiologiaa», joka on sosiologisoitu ja historiallistettu täsmennys Thomas Kuhnin normaalitieteen käsitteelle. Ekonomistienkin ammattikunnassa — eräiden arvioiden mukaan jopa enemmän kuin millään muulla tieteenalalla — tutkimusta suunnattavat ennen kaikkea akateemiset valtasuhteet, jotka säätelevät nimityksiä, julkaisu- ja rahoituskanavia sekä opetusohjelmia. Tiedeyhteisöön sosiaalistuneet taloustieteilijät ovat luonnostaan varovaisia ja epäkriittisiä, kaihtavat suuria ongelmia ja perustavia kysymyksiä sekä paneutuvat koko tarmollaan pieniin palapelipulmiin tavoitteenaan julkaiseminen julkaisemisen vuoksi ja viime kädessä ammattiuralla eteneminen. Tärkeät totuudet jäävät saavuttamatta ja yhteiskunnalliset ongelmat ratkaisematta. Talousteorian kontakti todellisuuteen katkeaa.

Kun kirjan filosofinen alkuosa on sukua Blaugin teoksen kysymyksenasetteluille ja päätelmille, sen »sosiologinen» tai »tieteenkriittinen» loppuosa on sukua *Benjamin Wardin* (1975) kuhalaiselle valtavirtataloustieteen kritiikille. Katouzianin ansiona on muotoilla näkökohtansa yksityiskohtaisesti »mallina» ja punnita alustavasti siihen liittyvää evidenssiä. Sen pitäisi siis tarjota kiihottomalle jatkokeskustelulle otolliset edellytykset.

Vallitsevan tilanteen kritiikki ja vaihto-

ehtoisen ohjelman hahmottelu kietoutuvat Katouzianilla tiiviisti yhteen. Hän vastustaa dogmaattista sitoutumista olemassaoleviin teorioihin ja metodeihin sekä korostaa kaiken tiedon periaatteellista epävarmuutta: valtaansaapäässeellä koulukunnalla ei todennäköisesti sittenkään ole lopullista avainta totuuteen. Siksi dogmaattisuus on korvattava jatkuvalla kriittisyydellä. Kriittisyys ja sallivuus kuuluvat yhteen, joten Katouzian pitää tarpeellisenä puolustaa lähestymistapojen moninaisuutta, mm. historiallisen kokemuksen ja kvalitatiivisen evidenssin hyväksyttävyyttä kvantitatiivisen datan rinnalla. Hän haluaa kuroa umpeen kuilua kansantaloustieteen ja muiden yhteiskuntatieteiden sekä arvojen ja tosiasioiden välillä. Hän ei vierasta sitä ajatusta, että tämä tieteenala tulisi ymmärtää preskriptiivisenä poliittisena taloustieteenä. Tässä ja eräissä muissa kysymyksissä Katouzian on sukua joillekin institutionalismin haaroille, mutta hänessä taitaa olla liikaa sitoutumattoman vapaaajattelijan henkeä tunnustautuakseen minäkään koulukunnan jäseneksi.

Teesejään Katouzian pyrkii tukemaan ja havainnollistamaan koskettelemalla arvojen, ideologian ja matematiikan roolia kansantaloustieteessä sekä suorittamalla katsauksen kymmeneen aikakauslehtitikkeliin, jotka hänen mielestään ilmentävät tämän tieteen vinoutumia. Katouzianin argumentti talousteorioiden arvosidonaisuuden puolesta sanoo karkeistaen, että koska teoriat ovat ihmismielen tuotteita, ne ovat subjektiivisia ja siten arvosidonnaisia. Tämä on tietysti täysin riittämätöntä. Arvovapauden puolustajat ovat yleensä katsoneet voivansa hyväksyä tällaisen argumentin premissit tarvitsematta hyväksyä sen johtopäätöstä. Katouzianin kotitekoisen todistelun kaipaisi runsaasti kehittelyä.

Sama koskee melkein koko kirjaa, joka parhaimmillaan on ennakkoluulotonta esseistiikkaa, joka tuon tuosta vilauttelee teräviä havaintoja, mutta vain harvoin nousee laadukkaana analyysin tasolle.

*

Kansantaloustieteen opiskelijoilta ja opettajilta on aina puuttunut kunnollinen metodologian oppikirja. Ian Stewart on halunnut kirjoittaa sellaisen. Oppikirjaisuutta ilmentävät keskusteleva kädetä pitäen -tyyli, harjoitustehtävät lukujen lopussa sekä pidättyminen voimakkaista kannanotoista. Kovasta yrityksestä huolimatta Stewart on valitettavasti epäonnistunut.

Kirja jakautuu kahteen osaan siten, että luvuissa 2—4 keskustellaan tieteestä yleensä ja kehitellään hypoteettis-deduktiivisen menetelmän tunnuspiirteet; loput kuusi lukua käytetään kansantaloustieteen erityisominaisuuksien selvittelyyn hypoteettis-deduktiivinen metodi mittapuuna. Juoni on siis samantapainen kuin Blaugilla ja Katouzianilla. Selvä kosketuskohta kaikkien kirjoittajien välillä on yleisluontoinen ajatus, että tieteellisyys on halukkuutta konfrontoida teoria ja havainto — ajatus, joka radikaalisti torjutaan vain uusitavaltaisten metodologiassa.

Päinvastoin kuin Blaug ja Katouzian, Stewart ei lainkaan keskustele Kuhnista ja Lakatosista, jotka hänen mielestään ovat liian kaukana päiväkohtaisista tutkimusprosesseista. Siksi hän sanoo ottaneensa mittatikuksi hypoteettis-deduktiivisen skeeman. Tämä perustelu on ongelmallinen: palapelipulmien ratkonta tiedeyhteisön paradigmaan kiteytyvässä yhdenmukaisuuden paineessa (Kuhn) tai tutkimusohjelman rajoittama teorian modifiointi evidenssin paineessa (Lakatos) saattavat olla arkipäiväisempiäkin kuin vahvasti yk-

sinkertaistavan hypoteettis-deduktiivisen skeeman soveltaminen.

Hahmotellessaan tätä skeemaa kirjansa alkuluvuissa Stewart tulee joka tapauksessa kompuroineeksi sen verran, että harhaanjoutumisen vaara on lukijalla monissa kohdin läsnä. Riittääköön muutama esimerkki perusteeksi. 'Loogiselle totuudelle' hän antaa suoranaisesti virheellisen määritelmän sanoessaan, että se on lause, joka »otetaan annettuna» deduktiivisen argumentin premississä. Hän myös sekoittaa luvattomasti deduktiivisen päätelmän ja kausaliiteetin käsitteet. Induktiosta hän esittää kiistanalaisia näkemyksiä. Puhuminen induktiosta ja »induktiivisesta havainnosta» vain yksityistapausten havainnoimisena, keräilemisenä ja yleistämisenä on vähintäinkin vanhanaikaista. Ja uniformisuuspostulaatin asettaminen kaiken induktion perustaksi tulee itse asiassa antaneeksi sille deduktion varmuuden. Toisaalta Stewart paikoin puolihuolimattomasti sekoittaa hypoteettis-deduktiiviseen metodiin — sen »hypoteettiseen vaiheeseen» — induktivistisia aineksia. Edelleen hänen velkansa *Sherman Krupp*in enimäkseen vanhentuneelle antologialle (*The structure of economic science*, 1966) näyttää tuottavan vahvasti kiistanalaisen näkemyksen teoriasta tautologiana ja fenomenalistisen identiteetin 'reaalimaailma' = 'jotakin, jonka on havaittu tapahtuvan', molemmat tarpeettomasti osina hypoteettis-deduktiivista oppia. Monin paikoin syntyy epäily, että Stewart ei pidä teorian kohdetta ja evidenssiä erillään, ja niin edelleen. Lukija ei saa virheettömyyttä korvaukseksi kirjoittajan varovaisuudesta.

Onneksi tällaiset kömmähdykset filosofisissa alkeisasioissa pilaavat vain osittain Stewartin sanottavan kansantaloustieteen periaateongelmista. Hänen ansiokseen fi-

losofiselta kannalta on rehellisyyden nimessä luettava paikoin kiitettävän huolellinen käsiteanalyysi turhanpäiväisten kiistakysymysten välttämiseksi. Tämä pyrkimys käsitteelliseen tarkkuuteen — esimerkiksi 'ennustavuuden' yhteydessä — kantaa selvästi hedelmää jo hänen oman tekstinsä kontekstissa.

Stewart keskustelee sitten kansantaloustieteen yhteydessä mm. ennustamisen ongelmasta, normatiivisen ja positiivisen erotelusta, kontrolloitujen kokeiden puuttumisen seurauksista sekä erilaisista testaamista koskevista näkemyksistä. Hän kallistuu sille kannalle, että hypoteettis-deduktiivinen »ennusteilla testaaminen» jättää huomiotta olennaisia rajoittavia piirteitä kansantaloustieteelle mahdollisissa havaintoaineistoissa ja menettelytavoissa. Näistä piirteistä johtuu, että teorian ja havainnon välille aukeaa helposti kuilu, jonka luonne jää piiloon, jos omaksutaan väärät metodologiset periaatteet. Kilpailukyysisimmät metodologiat Stewartin mielestä ovat »maltillinen empirismi», joka korostaa sekä »oletusten» että »implikaatioiden» tilastollista testaamista, ja »analyttinen koulu» — mikä merkillinen hihasta vedetty nimike! —, jolle »oletukset» ovat terveen järjen tosiasioita ja »implikaatioita» arvioidaan pragmaattisen menestyksen nojalla ja joka maltillista empirismiä enemmän painottaa tutkijan periaatteellista tietämättömyyttä. Stewart itse näyttää sympatisoivan jälkimmäistä ajattelutapaa enemmän, joskin katsoo, ettei niiden välillä ehkä tarvitsekaan tehdä lopullista valintaa. Periaatteellisen tietämättömyyden teema — jonka jo *Hutchison* (1977) nosti esiin — ja metodisen pluralismin ajatus yhdistävät Stewartia ja Katouziania.

Stewartin kirjan spesialiteetti ja ilman muuta suurimmat ansiot sisältyvät neljään

viimeiseen lukuun, jotka käsittelevät soveltavan tutkimuksen kysymyksiä, joiden yksityiskohtainen analyysi valitettavan usein laiminlyödään metodologisissa tarkasteluissa. Nyt saavat huomiota soveltaja-neuvonantajan »tutkimuspragmatiikka» (ehkä hieman kevyenpuoleisessa luvussa), havaintoaineiston tarkkuus ja monenlaiset virhelähteet sekä ekonometrian ja survey-metodin hyvät ja huonot puolet. Stewart analysoi havaintovirheiden epistemologisia seurauksia ja antaa varovasti ymmärtää, että ne ovat vahingollisempia aggregatiivisille menetelmille. Kuitenkin ekonometria ottaa etäisyyttä virheiden mahdollisuuden tavalla, joka tekee sen taipuvaiseksi »tekotarkkuuteen». Vaikka Stewart ei halua kokonaan torjua ekonometriaa — »maltillisen empirismin» mukaisena metodiikkana —, hän pitää sitä ylimainostettuna muoti-ilmiönä, joka esimerkiksi ei ole onnistunut kuromaan umpeen teorian ja havainnon välistä kuilua.

Tuuli on kuitenkin Stewartin tulkinnan mukaan kääntymässä ja tekemässä tilaa turhaan hyljeksitylle survey-metodille ekonometrian kalliimpana täydentäjänä. Hän näyttää ajattelevan, että survey-metodi ottaa paremmin huomioon taloudellisen todellisuuden ja havaintoaineiston ominaispiirteet sekä tehokkaammin takaa taloustutkimuksen pragmaattisen menestyksen. Ilmeisesti se on myös paremmin sopusoinnussa »analyttisen koulun» metodologisen ajattelutavan kanssa.

Vaikka Stewartin analyysi on kaikkea muuta kuin lopullisen vakuuttavaa, sitä ei voi olla pitämättä tervetulleena provokaationa, jonka haasteiden vastaanottaminen saattaisi tehdä hyvää myös metodifetismin suomalaisille ilmentymille.

Stewartin kirjassa on raikasta »kentän äänen» tuntua. Tämän erinomaisen seikan kääntöpuolella on sitten tieteenfilosofinen

dilettanttius. Tämä näkyy, paitsi joukkona virheitä, myös eksplisiittisen sitoutumisen puuttumisena minkään filosofisen koulukuntanimikkeen alle — päinvastoin kuin Blaugin tai (vähemmän silmiinpistävästi) Katouzianin tapauksissa. 'Pragmatismi' taisi olla se yleisnimike, joka parhaiten tavoittaisi Stewartin ajattelutavan. Hänelle kansantaloustiede on »policy science» ja selittäminen selitettävän syiden tuntemista siten, että siihen voidaan vaikuttaa. Testaamisessa hän korostaa politiikkasuositusten menestystä ja intersubjektiviivisen yksimielisyyden roolia.

*

Kaikkien kolmen kirjoittajan argumentaation systemaattisuudessa ja perusteellisuudessa on runsaasti toivomisen varaa, mutta ei yhtä paljon: Blaug ja Stewart jäsentävät sanottavansa systemaattisemmin kuin Katouzian. Blaug on kirjoittanut virheettömimmän ja linjakkaimman kirjan, jolla kuitenkin on annettavana vähiten uusia oivalluksia. Katouzian ja Stewart sen sijaan kompuroivat tuon tuosta polulta lipsuen maastoa, josta heillä kuitenkin on silmää ja rohkeutta tehdä luovasti oivaltavia havaintoja.

Myös tieteenfilosofisessa lukeneisuudessa on eroja: Stewart näyttää tutustuneen vain muutama (osittain vanhentuneeseen) oppikirjaan ja niihinkin huolimattomasti, Blaug ja Katouzian ovat jonkin verran perehtyneet uusimpiinkin keskusteluihin. Tällä seikalla näyttäisi olevan sellainen kääntöpuoli, että yhtäältä varsinkin Blaug asettaa yleisen (metodologinen säännöstö) ja erityisen (taloustieteellinen tutkimuskäytäntö ja talusteorioiden) vastakkain ilman riittäviä välityksiä. Toisaalta Stewartin ansiona on talusteorioiden testaamiseen liittyvien konkreettisten ongelmien yksityiskohtainen tarkastelu ja siten ainakin pyrkimys välittää yleiset periaatteet

tutkimuskäytännön tasolle. On huomattava, että hän on näistä kolmesta ainoa, joka esittää täsmennetyin vaihtoehdon kanonisoidulle oppikirjametodologialle. Katouzianin vaihtoehto jää hyvin yleiselle tasolle, hämäräköksi ohjelmaksi.

Blaug ja Stewart suhtautuvat valtavirtataloustieteeseen hyväksyvämmän kuin Katouzian, joka esiintyy lähes ulkopuolisen kriitikon roolissa. Tämä näkyy myös arvioissa kansantaloustieteen »kriisistä», josta kullakin on muutama sana sanottavanaan. Blaugin mielestä kriisin taustalla ei ole kansantaloustieteen »sisältö», vaan ekonomistien vastahakoisuus muotoilla teoriasia potentiaalisesti kumoutuvaan muotoon ja asettaa ne kriittisesti empiiriseen testiin. Stewart katsoo, ettei vikaa ole niinkään talusterioissa kuin »havainnoinnissa ja analyysissa». Taloustieteen kriisi juontuu osaksi muutoksista itse kansantaloudessa, ja nämä ovat hänen mukaansa ensisijassa muutoksia »motiiveissa, reaktioissa ja intentioissa». Aggregatiiviset menetelmät voivat riittää kertomaan, mitä nämä muutokset saavat aikaan taloudessa, mutta eivät miksi. Ja talouspolitiikko tarvitsisi vastausta juuri jälkimmäiseen kysymykseen. Siksi empiirisessä tutkimuksessa tulisi Stewartin mielestä enemmän ottaa käyttöön metodeja, jotka tavoittavat yksilötasoisia kvalitatiivisia tosiasioita.

Katouzianin diagnoosi on tyllympi. Hän kiistää sen laajalle levinneen uskomuksen, että taloustieteen kriisissä on kysymys siitä, että ennen hyvin toimineet teoriat lakkasivat 1970-luvulle tultaessa toimimasta. Hänen tulkintansa mukaan kriisi on pysyvä, toisinaan vain latentti, toisinaan manifesti, ja se johtuu siitä, että ekonomistit tutkivat palapelipulmia takapihallaan etupihan yhteiskunnallisten ongelmien sijasta. Myös lääke kriisiin on radikaalimpi kuin kahdella muulla kirjoitta-

jalla: ekonomistien on ryhdyttävä kantamaan vastuutaan yhteiskunnan kriittisenä omanatuntona.

Metodologiset pohdinnat tyypillisesti toimivat tieteen kriittisenä omanatuntona. Niin näidenkin kirjojen tapauksessa, ja ne ovat nimenomaan pohdintoja. Yhtäkään niistä en pitäisi varsinaisena tutkimuksena, vaikka kussakin on erotettavissa tutkimuksen aiheita. Tämä ei tietenkään tarkoita niiden kontribuutiivisuuden kieltämistä. Blaug on parhaimmillaan pohtiessaan teorioiden ongelmia ja kirjoittaessaan metodologian historiaa, Katouzianin kehitellessään tiedeyhteisön tematiikkaa ja Stewartin selvitellessään havaintoaineiston luonnetta. Kriittisesti luettuina ne voivat näin ollen puutteistaan huolimatta hedelmällisesti täydentää toisiaan.

*

Mikä sitten on »pohdiskelun» ja »tutkimuksen» väistämättä hämäräksi jäävä ero? (Muodostan tämän hieman mielivaltaisen kontrastin lähinnä heuristisessa tarkoituksessa, joten käytettyihin termeihin liittyviä intuitiivisia assosiaatioita ei saa ottaa liian vakavasti.) Pohdiskelun tunnusmerkkinä pitäisin joko tietynlaista spontaanisuutta, metodologisten kysymysten lähestymistä ilman systemaattista otetta metatarkastelun käsitteelliseen välineistöön: tai kääntäen eräänlaista mekaanisuutta, sellaisenaan omaksutun filosofisen käsittevälineistön tai oppirakennelman jäykkää soveltamista kansantaloustieteeseen. Jälkimmäisen piirteiden luonnehtimaan kategoriaan asettaisin ehdokkaiksi mm. Blaugin teoksen sekä eräät Kuhnin ja Lakatosin teorioita kansantaloustieteeseen soveltavat yritykset. Jonkin verran lähemmäksi »spontanismia» sijoittaisin Katouzianin ja Stewartin kirjat sekä vaikkapa Hicksin (1979) kausaatiokehittelmät. En epäile, ettei molempia tarvittaisi, sekä »sponta-

nisteja» että »mekanisteja» — varsinkin ilman spontanistien mieltelmiä metodologisen tutkimuksen on vaikea menestyä. Mutta ilman todellista tutkimusta etsintäkuulutuksessa oleva kansantaloustieteen metodologinen identiteetti tuskin ottaa löytyäkseen — tai ainakaan pysyäkseen aloillaan, karkailematta ekonomistien käsistä heti vaikean paikan tullen.

Mitä hyvältä tutkimukselta sitten tulisi vaatia? Mielestäni sen tulisi ensinnäkin edetä — kuten minkä tahansa tutkimuksen — systemaattisesti argumentoiden sekä toiseksi suhtautua luovasti ja kriittisesti sekä filosofisiin teorioihin että spontaaneihin näkemyksiin talusteorioista. Tällaisen tutkimuksen approksimaatioita on jo osoitettavissa. Eräiden jo mainittujen teosten ohella etäämpänä optimista ovat katsoakseni Hollis & Nell (1975) ja Rosenberg (1976), edellinen neoklassisen mikro-talusteorian kritiikki ja jälkimmäinen sen puolustus. Molemmat täyttävät hyvin mainitsemani ensimmäisen ehdon; matka mekanistien leiriin ei tosin ole kovin pitkä. Lähemmäksi myös toisen ehdon tyydyttämistä yltyvät muutamat siivut erään teorioita ja testaamista ruotineen seminaarin jälkeensä jääneissä papereissa (Pitt 1981), Stanley Wongin huolellinen analyysi Samuelsonin paljastettujen preferenssien teoriasta (Wong 1978) sekä Daniel Hausmanin pääomakiistaan porautuva tutkimus, jossa puhtaasti metodologinen keskustelu esiintyy vasta johtopäätösten muodossa (Hausman 1981). Kannattaa panna merkille, että kaikille näille kontribuutioille on ominaista metodologisen ja filosofisen aineksen sitominen rajattuun alueeseen kansantaloustieteen sisällä.

Tämä näyttäisi osaltaan antavan tukea sille ajatukselle, että metodologisen tutkimuksen onnistumisen yksi edellytys on joko suoranainen yhteistyö tai ainakin hy-

vin tiivis ajatustenvaihto filosofien ja taloustieteilijöiden kesken. Kyseessä on nimittäin taloustieteeseen kohdistuva tutkimus, jonka käsittevälineet ovat olennaisesti filosofisia. Ja molemmat — sekä kohde että välineistö — ovat kehittyviä tieteitä. Filosofilla yleensä on liikaa etäisyyttä taloustieteellisen tutkimuksen arkikäytäntöön sekä teoreettisen ja metodisen kehittelyn eturintamiin. Fakkiekonomisti taas harvoin hallitsee sofistikoitua filosofista ja metodologista ajatuskalustoa ja on siksi taipuvainen yltämään vain henkeviin pohdintoihin. Näistä aineksista — kansantaloustieteen substanssi, sitä koskevat spontaanit pohdiskelut ja filosofinen käsitteistö — kuitenkin virittyy se dimensio, jolle mahtuu monin tavoin varustautuneita ja orientoituneita tutkijoita ja pohdiskelijoi- ta, edellyttäen että hedelmällisen vuoropuhelun esteet on poistettu.

Metodologisen kirjoittelun uusin aalto on melkoisen korkea — todellinen hyökyaalto, jos sijoitamme sen kansantaloustieteen historian perspektiiviin vertailumielessä. On myös syytä uskoa, että tämä aalto on omiaan synnyttämään aikaisempaa joissakin suhteissa olennaisesti yhtenäisemmän »tutkimusperinteen», jonka ansiosta metodologinen itseymmärrys kansantaloustieteessä saattaisi muuttua kumuloituvaksi intellektuaaliseksi hankkeeksi. Muutos olisi merkittävä, sillä metodologiset puheenvuorot menneinä vuosikymmeninä ovat tyypillisesti joko latistaen toistaneet aikaisempien filosofi- tai ekonomistisukupolvien oppeja tai vetäneet hihasta *ad hoc* -apologioita hyviksi katsottujen mutta mahdollisesti uhanalaisten talusteorioiden puolesta — tai sitten metodologisia *ad hoc* -kritiikkejä huonoina pidettyjä teorioita vastaan. Kansantaloustieteen periaatekysymyksiä koskevan systemaattisen ymmärryksen kasaantuminen on ollut vähäistä

ellei olematonta. Mutta, kuten sanottu, perinteisen keskustelun kehät ovat murtumassa.

Kirjallisuus

- Arndt, Helmut (1979): *Irrwege der politischen Ökonomie*. Verlag C. H. Beck.
- Blaug, Mark (1980): *The methodology of economics*. Cambridge University Press.
- Buchanan, James (1979): *What should economists do?* Liberty Press.
- Dolan, Edwin, ed. (1976): *The foundations of modern Austrian economics*. Sheed & Ward.
- Dopfer, Kurt, ed. (1976): *Economics in the future*. Macmillan.
- Dyke, Charles (1981): *Philosophy of economics*. Prentice-Hall.
- Hahn, Frank & Hollis, Martin, ed. (1979): *Philosophy and economic theory*. Oxford University Press.
- Hausman, Daniel (1981): *Capital, profits and prices; an essay in the philosophy of economics*. Columbia University Press.
- Hicks, John (1979): *Causality in economics*. Basil Blackwell.
- Hollis, Martin & Nell, Edward (1975): *Rational economic man*. Cambridge University Press.
- Hutchison, Terence (1977): *Knowledge and ignorance in economics*. Basil Blackwell.
- Hutchison, Terence (1978): *Revolutions and progress in economics*. Cambridge University Press.
- Hutchison, Terence (1981): *The politics and philosophy of economics*. Basil Blackwell.
- Katouzian, Homa (1980): *Ideology and method in economics*. Macmillan.
- Kirzner, Israel (1976): *The economic point of view*. Sheed & Ward.

- Latsis, Spiro, ed. (1976): *Method and appraisal in economics*. Cambridge University Press.
- Machlup, Fritz (1978): *Methodology of economics and other social sciences*. Academic Press.
- Mehta, Ghanshyam (1977): *The structure of the Keynesian revolution*. Martin Robertson.
- von Mises, Ludwig (1981): *Epistemological problems of economics*. New York University Press.
- Pekkarinen, Jukka (1978): *On the generality of Keynesian economics*. Societas Scientiarum Fennica.
- Pitt, Joseph, ed. (1981): *Philosophy in economics*. D. Reidel.
- Rosenberg, Alexander (1976): *Microeconomic laws*. University of Pittsburgh Press.
- Samuels, Warren, ed. (1980): *The methodology of economic thought*. Transaction Books.
- Sayer, Derek (1979): *Marx's method*. Harvester Press.
- Stewart, Ian (1979): *Reasoning and method in economics*. McGraw-Hill.
- Wandén, Stig (1981): *Ekonomiskt tänkande. Ett filosofiskt perspektiv*. Norstedts.
- Ward, Benjamin (1975): *What's wrong with economics?* Basic Books.
- Wong, Stanley (1978): *The foundations of Paul Samuelson's revealed preference theory*. Routledge & Kegan Paul.